

УДК334.735:658(477)

МЕТОЛОГІЯ СИНТЕЗУ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ

Івченко Є.І., к.т.н.

Полтавський університет споживчої кооперації України

У статті розглянуто загальні питання методології синтезу систем управління підприємств споживчої кооперації України. Досліджені особливості діяльності підприємств споживчої кооперації. У результаті дослідження запропоновані шляхи вирішення проблем синтезу систем управління і напрямки підвищення ефективності діяльності підприємств споживчої кооперації.

The article is devoted common questions by methodology of synthesis of the systems of control of consumer cooperation of Ukraine. The peculiarity of activity of the enterprises of consumer cooperation is devoted. As a result, the directions of solving the problems of synthesis of the systems of control are directed and the fundamentals of raising the effectiveness of the activity of the enterprises of consumer cooperation are outlined.

Ключові слова: синтез, інформація, методологія, система управління, підприємство споживчої кооперації.

Актуальність проблеми. Економічний успіх держави безпосередньо визначається наявністю в ній конкурентоздатних галузей і підприємств. Конкурентоздатність підприємств пов'язана із факторами, що виникають у середовищі їх господарської діяльності. Джерелом факторів є внутрішні й зовнішні протиріччя розвитку суспільства й економіки. Існують фактори двох типів: на які підприємства не в змозі впливати та ті, характеристики яких підприємство може змінювати. Фактори обох типів викликають загрозу економіці підприємств як наслідок протиріч, що розвиваються як у внутрішньому економічному середовищі підприємств, так і за його межами. Неузгодженість підприємств споживчої кооперації України із зовнішнім середовищем, призвела до спаду виробництва, розпаду організацій або їх банкрутств. Зменшення життєздатності підприємств споживчої кооперації України відбулося в результаті різкої зміни характеристик зовнішнього середовища. На нашу думку, для того щоб підприємства ефективно

функціонували та змогли подолати кризу, немає альтернативи модернізації і розробці нових систем управління підприємствами споживчої кооперації України на основі сучасних досягнень науки управління, методів економіко-математичного моделювання (ЕММ) і новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Все це визначає актуальність проблеми аналізу й синтезу систем управління підприємствами споживчої кооперації України.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Вивчення літературних джерел [1-5] показало що становище, яке склалося сьогодні у економіці України, обтяжене цілою низкою наслідків світової економічної кризи. За цих умов економіка України зазнає впливу таких факторів, як неврегульований і стрімкий ріст цін, спад виробництва та реалізації в багатьох галузях, платіжна криза, банкрутство підприємств та інших суб'єктів господарювання [1]. Різке падіння попиту на сировину, яка експортується, спровокувало скорочення обсягів промислового виробництва і формування дефіциту поточного рахунку платіжного балансу [2]. Погіршився фінансовий стан підприємств реального сектору економіки, виникли проблеми з обслуговуванням банківських боргів. Ресурсні кондиції банківської системи погіршуються, тобто фінансові установи не кредитують підприємства [1]. За даними Державного комітету статистики в Україні спад промислового виробництва в лютому 2009 року, порівняно з лютим 2008 року, становив 31,6%, у січні-лютому проти аналогічного періоду 2008 року – спад 32,8% [2]. Українські підприємства, які звикли до високої прибутковості, виявились неспроможними до роботи в умовах стагнації [3; 4]. Природно, що впливу економічної кризи зазнала й система споживчої кооперації України. Підприємства споживчої кооперації отримують менше ресурсів, менше виробляють продукції, менше її експортують, їх прибуток знижується [5]. За цих умов частина підприємств діє за стандартною антикризовою програмою: скорочення персоналу, зниження витрат на маркетинг і зменшення заробітної плати [3].

Більшість підприємств споживчої кооперації України намагається застосовувати наступні антикризові заходи: злиття і поглинання,

реструктуризацію, перегляд стратегії управління; оптимізацію і контроль витрат, контроль обігового капіталу і грошових коштів[3]. У межах впровадження вищевказаних заходів, підприємства планують підвищити ефективність управління, розробити нові стратегії маркетингу та просування своїх товарів (послуг), впровадити комплексну систему управління витратами. Реалізація цих планів неможлива без аналізу поточної бізнес-ситуації та оцінки ефективності діючих систем управління підприємством з метою виявлення симптомів проявлення економічної кризи у організації й забезпечення проведення синтезу систем управління для забезпечення управління адаптацією підприємств в умовах динаміки трансформаційних процесів. Все вищезазначене об'єктивно вимагає нових підходів і теоретичного осмислення шляхів адаптації систем управління підприємствами споживчої кооперації України до сучасних умов.

Системи управління підприємствами мають певні закономірності, що відображають якісну природу інформаційних процесів, які протікають в їх середовищі, та кількісні співвідношення між показниками якості й параметрами управління. У більшості випадків сучасна система управління створюється (модернізується) для діючих організацій й підприємств. У зв'язку з цим, початок організації робіт зі створення (модернізації) сучасної системи управління є неможливим без обстеження діючої системи управління підприємством. Тільки за результатами аналізу можна визначити основні шляхи синтезу: напрямок, зміст, трудомісткість розробки та впровадження сучасних систем управління підприємствами в умовах динаміки трансформаційних процесів. Особлива цікавість до методів синтезу систем управління підприємствами виникла з потребою вдосконалення систем управління, яке обумовлене суттєвим впливом сучасних досягнень науки управління, методів ЕММ та ІКТ. При цьому, для підприємств споживчої кооперації України необхідно враховувати певні особливості, які зумовлені їх природою, багатофункціональністю й організаційною побудовою.

Таким чином, **метою статті** є розробка загальних питань методології синтезу систем управління підприємств споживчої кооперації України

в умовах динаміки трансформаційних процесів у економіці та напрямків її практичної реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема забезпечення науково обґрунтованого управління для будь-якого підприємства досить складна. Вона залежить від взаємного зв'язку величезної кількості вхідних даних у єдиній інформаційній системі. Задачу синтезу (розробки нових і вдосконалення діючих) систем управління підприємствами споживчої кооперації України можна вирішити за умови побудови взаємозв'язків елементів системи, які дозволять узгодити виробничі можливості підприємств, наявні матеріальні, інформаційні, трудові, людські й фінансові ресурси в єдиний соціально-економічний механізм підприємства. Можна виділити наступні основні фактори взаємозв'язку: культурне середовище, соціальна складова, психологічні аспекти, політичні умови, ідеологічна сфера, економічна компонента, матеріальні фактори, сучасні технології (у тому числі інноваційні), продуктивні сили, зовнішні зв'язки, енергетичні ресурси, екологія людини.

Взаємозв'язок вказаних факторів є інтегративним, тобто вони є частиною цілого і не існують поза системою. Соціально-економічний механізм являє собою рушійну силу всієї діяльності підприємства та є системою управління розвитком, виробництвом, персоналом через наступні основні підсистеми:

- інформаційного забезпечення;
- управління матеріальними ресурсами (запасами);
- фінансового менеджменту;
- управління технологіями (у тому числі й інноваційними);
- автоматизованої підтримки прийняття рішень керівництвом;
- управління персоналом.

Підприємства споживчої кооперації в системі економічних відносин за своєю суттю не мають принципових відмінностей від підприємств в інших галузях і сферах господарства України. Але в якісній характеристиці, змісті, функціях можна виділити низку особливостей, зумовлених природою, багатофункціональністю й організаційною побудовою системи споживчої кооперації. Основні з них це:

- наявність комбінованої соціально-економічної системи;

- багатогалузевий і багатоцільовий характер діяльності;
- багатоступеневість і комплексність системи управління;
- демократичність управління власністю і розподілу прибутку;
- специфіка міжгалузевих зв'язків, зовнішньоекономічної діяльності, участь у міжнародному кооперативному русі;
- сприяння соціальному і культурному розвитку села, народних промислів і ремесел, органічний (традиційний) зв'язок з сільським господарством;
- специфіка володіння, користування та розпорядження майном споживчих товариств, функціонування на основі самодіяльності пайовиків [5].

На погляд автора, проблеми, які будуть виявлені в процесі синтезу управлінської діяльності підприємств споживчої кооперації, необхідно всебічно вивчити й визначити внутрішню природу управлінських процесів, вплив на них факторів зовнішнього середовища і формалізувати виявлені взаємозв'язки та взаємозалежності з подальшою оптимізацією об'єкта управління у цілому з урахуванням особливостей характерних для соціально-економічних систем.

Незалежно від типу, характеру і виду господарської діяльності підприємств споживчої кооперації України [5], обсягів розробок (розробка системи управління у цілому, її підсистеми або окремих завдань удосконалення управління) для синтезу системи управління потрібно використовувати зрозумілі загальні правила організації, проведення й оформлення досліджень.

Аналіз літературних джерел [6-8], автори яких вивчали питання управління підприємствами та системою споживчої кооперації України, дозволяє визначити причини недостатньої ефективності управління. Основні з них це:

- складність використання традиційних методів управління для пошуку оптимального варіанту з множини можливих (наприклад, для прийняття рішень щодо управління ресурсами);
- значна інерційність діючої системи управління щодо підготовки необхідної інформації та прийняття рішень;

- повільність реакції на зовнішні й внутрішні зміни на всіх рівнях управління;

- порушення балансових співвідношень між потребами у ресурсах і їх наявністю, між виробництвом і споживанням, між виробничими потужностями окремих ланок і реальними можливостями виробничих процесів;

- невідповідність між глобальними критеріями оцінки ефективності управління й локальними критеріями для підсистем і ланок у системі управління;

- порушення принципів системності управління, низький рівень впровадження сучасних (ІКТ), відсутність застосування останніх досягнень теорії управління і методів ЕММ.

Вищевказані причини можна усунути за рахунок введення нових (модернізації діючих) систем управління. Аналіз діючої системи управління вимагає витрат матеріально-технологічних засобів, часу, фінансів, залучення кваліфікованих фахівців. Це трудомістка праця, але якісний аналіз існуючої системи управління є тією надійною базою, що дозволить провести синтез систем управління підприємств споживчої кооперації України.

На наш погляд, існує чотири основних передумови проведення синтезу систем управління підприємств споживчої кооперації України:

- з'ясування функцій і завдань, які виконує об'єкт дослідження;
- обстеження організаційної структури підприємства;
- вивчення наявного комплексу технічних засобів;
- обстеження інформаційної системи підприємства, стану ІКТ.

Під час проведення синтезу головна увага, на наш погляд, має бути направлена на розв'язок питань, що мають найбільше значення при розробці (модернізації) систем управління в сучасних умовах господарювання. До таких питань можна віднести:

- з'ясування цілей, функцій й критеріїв ефективності функціонування об'єкта досліджень;
- опис традиційних алгоритмів вирішення задач планування, оперативного регулювання й контролю;

- розробка інформаційної моделі системи управління на базі вивчення структури й інформаційних потоків;
- з'ясування можливості застосування тих чи інших методів ЕММ для оптимізації або більш ефективного вирішення задач управління;
- вивчення організаційної структури підприємства й функцій його структурних підрозділів;
- визначення ключових груп і цільових аудиторій, з якими необхідно будувати горизонтальні комунікації (у тому числі інших форм власності);
- розробка загальної стратегії управління;
- вивчення поточної бізнес-ситуації з метою виявлення симптомів проявлення спадів у виробничій діяльності підприємства;
- з'ясування впливу людського фактору: кваліфікація персоналу, соціально-економічні аспекти, морально-психологічний стан.

Отримані дані визначають логіку структури документообігу й шляхи руху керуючої інформації, алгоритми процесу управління й надлишкову інформацію. Кількісні й залежні від часу характеристики інформації визначають показники динаміки функціонування системи управління і є базою для обґрунтування структури інформаційної системи, необхідного комплексу технічних засобів і ІКТ для обробки інформації (наприклад, автором запропоновано економіко-математичні моделі процесів управління інформаційними потоками підприємств споживчої кооперації України [9] і шляхи впровадження сучасних ІКТ у системи управління для обробки інформації [10]).

Головним завданням синтезу системи управління будемо вважати визначення й сполучення цілей, критеріїв і обмежень функціонування системи та її окремих підсистем; забезпечення розподілу функцій між рівнями системи по вертикалі й горизонталі, підрозділами й окремими виконавцями; розробку схем прийняття рішень, налагодження правильних взаємовідносин й інформаційних взаємозв'язків між підрозділами й окремими виконавцями; розробку методів оптимальної стимуляції й раціонального розподілу функціональних обов'язків персоналу; вибір комплексу технічних засобів й ІКТ.

Враховуючи вищевказане, можна визначати основні засади

методології синтезу систем управління підприємств споживчої кооперації України:

- системний (комплексний) підхід й безперервність розвитку системи;
- інтеграція і типізація, обов'язкова автоматизація документообігу;
- погодженість перепускної спроможності окремих підсистем;
- безпосереднє управління, комбінована форма організаційного управління;
- раціональне сполучення розподіленої та автономної обробки інформації;
- урахування особливостей сучасного соціально-економічного механізму;
- надійність і життєздатність, облік впливу зовнішнього середовища.

На погляд автора, використання основних засад методології синтезу систем управління підприємств споживчої кооперації України, вміння визначати їх структуру, розробляти схему підготовки й прийняття рішень і створювати інформаційну базу підприємств дозволить забезпечити практичну реалізацію забезпечення управління адаптацією підприємств в умовах динаміки трансформаційних процесів, за умов обов'язкового використання наступних принципів:

- автоматизації обробки даних і прийняття рішень на базі застосування сучасних комплексів технічних засобів, методів ЕММ й новітніх ІКТ;
- результатів практичного аналізу і вибору нових принципів управління, які враховують останні досягнення теорії управління.

Висновки. Таким чином, визначені загальні питання методології синтезу систем управління підприємств споживчої кооперації України в умовах динаміки трансформаційних процесів у економіці та напрямки її практичної реалізації. Дослідження економічних проблем, які виявлені в процесі аналізу управлінської діяльності підприємств споживчої кооперації та використані у розробці основних засад синтезу систем управління, виконані з урахуванням особливостей характерних для соціально-економічних систем.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку автор бачить у розробці методик аналізу й синтезу інформаційних систем підприємств споживчої кооперації України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сугоняко А. Президент Ассоциации украинских банков: Я допускаю, что деньги могут разворовываться. – <http://www.kontrakty.ua>
2. На 32% впав обсяг виробництва в Україні. – <http://www.zaxid.net/newsua/2009/3/16/161758/>
3. Украинский бизнес оказался не готов к работе в условиях стагнации. – <http://www.kontrakty.ua>.
4. Экономика стала меньше зарабатывать. – <http://www.kommersant.ua/doc-rss.html>
5. Івченко Є.І. Економічні проблеми стабілізації діяльності підприємств споживчої кооперації України і шляхи їх вирішення // Торгівля і ринок України: темат.зб.наук.пр. – 2008. – Вип.26, т.1. – С.49-54.
6. Маркіна І.А. Методика аналізу керованості в управлінні споживчою кооперацією // Науковий вісник Полт. унів. спож. кооп. України. Сер. «Екон.науки». – 2007. – №1 (21). – С.35-40.
7. Маркіна І.А. Методологія оцінки ефективності системи управління // Вісник Дон.держ. унів. екон. і торг. Сер. «Екон. науки». – 2000. – № 8.–С.104-110.
8. Рогоза М.Є., Скляр А.А. Стратегічне управління підприємствами споживчої кооперації: економетрично-інформаційні системи і моделі: Монографія. – Полтава, РВВ ПУСКУ, 2009. – 116 с.
9. Івченко Є.І. Економіко-математичні моделі процесів управління інформаційними потоками підприємств споживчої кооперації України // Господарський механізм: сутність, структура, подальше вдосконалення на сучасному етапі: міжн. наук.-практ.конф., 18-19 квітня 2008 р.: матер.конф. – Полтава, 2008. – С.90-92.
10. Івченко Є.І., Куценко В.А. Пріоритети розвитку підприємств споживчої кооперації: впровадження інформаційно-комунікаційних технологій // Споживча кооперація ХХІ століття: уроки трансформаційних реформ і перспективи розвитку: міжн. наук.-практ. конф., 20-21 листопада 2008 р.: матер. конф. – Полтава, 2008. – С.204-206.